

УДК 327.51:[355.01+351.74/.76]

DOI [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2025-4\(36\)-25-35](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2025-4(36)-25-35)**Савка Олександр Іванович,**

кандидат юридичних наук, доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Володимира Великого ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, м. Київ, 03039; savka30@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-1723-3412>

СУЧАСНІ НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИВАТНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ТА ОХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ

Анотація. В статті розглянуто сучасні наукові підходи до дослідження приватної військової та охоронної діяльності у сучасних міжнародних політичних процесах. Визначено, що компанії, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність – це зареєстровані недержавні комерційні структури, діяльність яких спрямована на надання спеціалізованих послуг, які безпосередньо чи опосередковано пов'язані з військовою сферою. Проведений аналіз різних аспектів діяльності компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність.

Діючи в рамках правового поля, приватна військова та охоронна діяльність є легальними недержавними акторами. Подібний статус виводить приватну військову та охоронну діяльність з-під контролю держав, яким, у свою чергу, діяльність таких структур «іде на користь, надаючи новий інструментарій для вирішення власних завдань».

На сьогоднішній день можна констатувати, що у XXI столітті практично в будь-якому збройному конфлікті на регіональному та/або глобальному рівні певну роль стали відігравати не лише класичні національні держави, а й актори нового типу. За останні роки їх вплив на політичні процеси і, як наслідок, їхня участь у сучасних конфліктах суттєво зросла. При цьому співпраця держав з «акторами поза суверенітетом» стала очевидним трендом сучасного світу. Компанії, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність можна віднести до категорії недержавних акторів міжнародних відносин. Ця категорія є неоднорідною і складається з легітимних та нелегітимних суб'єктів, різноманітних за своєю природою, способами утворення, а також цілям, яким підпорядкована їхня діяльність. Деякі недержавні актори транскордонні і мають широку розгалужену структуру; інші можуть бути тісно пов'язані з державними органами, являючи собою гібридний стан, за якого неможливо провести розмежування; треті спеціально створені державним апаратом реалізації поставлених завдань. Останнім часом приватна військова та охоронна діяльність «почала демонструвати як військову активність у різних регіонах світу, так і виявляти риси щодо самостійних економічних акторів військового сегменту світової економіки». Приватна військова та охоронна діяльність поступово і дедалі помітніше «починає витісняти із збройних конфліктів регулярні армії».

Ключові слова: приватні військові та охоронні компанії, міжнародні політичні процеси, військова сфера, недержавні актори, регулярні армії, міжнародне право, найманство, аутсорсинг.

Savka Oleksandr Ivanovych,

Candidate of Law Sciences, Associate Professor at the Department of Law Enforcement and Anti-Corruption Activities of the Educational and Scientific, Institute of Law named after Volodymyr Veliky "Interregional Academy of Personnel Management", 2, Frometivska Str, Kyiv, 03039; savka30@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-1723-3412>

MODERN SCIENTIFIC APPROACHES TO THE STUDY OF PRIVATE MILITARY AND SECURITY ACTIVITIES IN CONTEMPORARY INTERNATIONAL POLITICAL PROCESSES

Abstract. The article examines contemporary scientific approaches to the study of private military and security activities in modern international political processes. It is determined that companies engaged in private military and security activities are registered non-governmental commercial structures whose activities are

aimed at providing specialized services directly or indirectly related to the military sphere. An analysis of various aspects of the activities of companies engaged in private military and security activities is conducted.

Operating within the legal framework, private military and security activities are legal non-governmental actors. This status removes private military and security activities from the control of states, which, in turn, benefit from the activities of such structures, as they provide new tools for solving their own problems.

Today, it can be stated that in the 21st century, not only traditional nation states but also new types of actors have come to play a role in virtually every armed conflict at the regional and/or global level. In recent years, their influence on political processes and, as a result, their participation in modern conflicts has grown significantly. At the same time, cooperation between states and «non-sovereign actors» has become an obvious trend in the modern world. Companies engaged in private military and security activities can be classified as non-state actors in international relations. This category is heterogeneous and consists of legitimate and illegitimate entities that vary in nature, means of formation, and the goals to which their activities are subordinated. Some non-state actors are transnational and have a broad, ramified structure; others may be closely linked to state bodies, representing a hybrid state in which it is impossible to draw a line between them; still others are specifically created by the state apparatus to carry out specific tasks. Recently, private military and security activities «have begun to demonstrate both military activity in various regions of the world and characteristics of independent economic actors in the military segment of the global economy». Private military and security activities are gradually and increasingly «beginning to replace regular armies in armed conflicts».

Key words: *private military and security companies, international political processes, military sphere, non-state actors, regular armies, international law, mercenary activity, outsourcing.*

Постановка проблеми. Приватна військова та охоронна діяльність є надзвичайно цікавим і водночас відносно маловивченим феноменом. Дані структури активно здійснюють свою комерційну діяльність у багатьох регіонах, а національні держави часто залучають компанії, які здійснюють приватну військовою та охоронну діяльність там, де участь збройних сил небажана, ризикована чи пов'язана з великими втратами. У зв'язку з цим необхідно розглянути і проаналізувати поняття «приватної військової та охоронної діяльності»:

1. У Документі Монтре йдеться про «приватні суб'єкти підприємництва, які надають військові або охоронні послуги, незалежно від того, як вони себе характеризують. Послуги включають озброєну охорону, захист людей та об'єктів; техобслуговування та експлуатацію бойових комплексів; тримання під вартою ув'язнених; консультування або підготовку місцевих військовослужбовців та охоронців» [21];

2. Рада з прав людини Організації Об'єднаних Націй визначає компанії, які здійснюють приватну військовою та охоронну діяльність (private military and security companies) як «юридичні особи, які надають на основі компенсації військові та/або охоронні послуги фізичним та/або юридичним особам» [17];

3. У британсько-американській енциклопедії «Britannica» компанії, які здійснюють приватну військовою та охоронну діяльність, представлені як «незалежні корпорації, які пропонують військові послуги національним урядам, міжнародним організаціям та акторам, підпорядкованим державі» [24];

4. Тім Спайсер – керівник однієї з відомих ПБК «Sandline International» – висловив думку, що такі структури – «комерційні організації, які надають професійні послуги у військовій сфері, а також корпоративні структури, що спеціалізуються на наданні знань у військовій галузі» [28];

5. Американський дослідник приватних військових підприємств П. Сінгер у книзі «Корпоративні війни» пояснює, що приватизовані військові фірми (*privatized military firm*) – структури, діяльність яких орієнтована на прибуток, та які надають військові послуги, «включаючи тактичні бойові операції, стратегічне планування, збирання та аналіз розвідувальної інформації, оперативну підтримку, підготовку військових кадрів» [27].

З усіх перелічених вище трактувань та визначень, що описують різні ознаки приватної військової та охоронної діяльності, можна назвати основні загальні риси:

- приватна організаційно-правова форма;
- офіційне юридичне оформлення;
- комерційна основа;
- спрямованість на надання послуг у військовій та охоронній сфері.

Таким чином, можна стверджувати, що компанії, які здійснюють приватну військовою та охоронну діяльність – це зареєстровані недержавні комерційні структури, діяльність яких спрямована на надання спеціалізованих послуг, які безпосередньо чи опосередковано пов'язані з військовою сферою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий інтерес до проблематики приват-

ної військової та охоронної діяльності зокрема в Україні лише починає складатися, тому авторів вітчизняних наукових досліджень у цій галузі відносно небагато. Велика кількість досліджень у галузі приватної військової та охоронної діяльності належить зарубіжним авторам. У тому числі особливо виділяються Р. Абрахамсен, Д. Авант, Д. Айзенберг, Еге. Бірпарк, Д. Брукс, П. Веркюль, З. Гумедзе, П. Зінгер, До. Кінзі, Д. Кокейн, Еге. Крахманн, До. Крейц, Е. Кусумано, Р. Мендел, З. Персі, Дж. Спір, До. Холмквіст, а також С. Краснер [30], С. Саасен та інші.

Метою статті є аналіз та систематизація основних наукових підходів до приватної військової та охоронної діяльності у сучасних міжнародних політичних процесах.

Виклад основного матеріалу. Історія виникнення приватних організацій військового характеру (згодом компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність) та подальший розвиток цих структур став прямим наслідком послідовної заборони найманської діяльності після закінчення Другої світової війни та пошуком нового ефективного інструменту просування національних інтересів.

У 1960–1970-ті роки країни Західної Європи і США продовжували використовувати наймані збройні формування для втручання в політику інших країн і просування власних інтересів військовим шляхом (наприклад, в Африці, де в цей період почалося формування незалежних держав; зменшення впливу європейських країн в регіоні, політика деколонізації, внутрішні конфлікти і низька політична освіченість населення призводили до найжорстокіших конфліктів, учасники яких залучали військових з-за кордону), що стало однією з причин розробки міжнародних угод про заборону найманства:

Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів. У статті № 47 цього документа сказано: «Найманець не має права на статус комбатанта чи військовополоненого» [5].

Декларація про неприпустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав 1981 року, на підставі якої країни прийняли зобов'язання припинити на своїй території поширення найманської діяльності [3].

Конвенція ООН 1989 року про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням та навчанням найманців. Згідно з цим правовим актом, використання найманих збройних формувань спричиняло за собою правову відповідальність і переслідувалося за законом [9].

При цьому перша спроба дати правову оцінку діяльності найманців була реалізована в Конвенції 1977 року про ліквідацію найманства в Африці, прийнятої Організацією Африканської Єдності. У статті № 1 вказувалося: «будь-яка особа, яка вчиняє злочин найманства, вчиняє злочин проти миру та безпеки в Африці, і підлягає покаранню» [7].

Подібного роду правові акти забороняли найманство як форму, проте сама сфера діяльності (попит на подібні військові послуги, кількість професійних військових, готових брати участь у військових конфліктах за винагороду, ресурси тощо) не підлягала реорганізації. Це, в тому числі, призвело до певної трансформації – створення легальних комерційних компаній, націлених на надання військових послуг і виконуючих функції нарівні з регулярними військовими структурами.

Вперше про можливість появи подібних організацій заговорили на межі 1950-х – 1960-х років. Ф.С. Хоффман в 1959 році опублікував статтю «The economic analysis of defense: choice without markets» [18], в якій розглянуто питання про оптимізацію та ефективне використання економічних ресурсів, що спрямовуються у військовій сфері. У роботі вказувалося, що «розвиток індустрії послуг військового характеру, що складається з приватних конкуруючих фірм» [18], стало б неймовірним сценарієм, оскільки призвело б до високих фінансових витрат, нескінченних дискусій щодо обсягу послуг та інших істотних проблем.

Діяльність приватних організацій у порівнянні з іншими військовими структурами спочатку була малоефективною. Сам термін «приватна військова та охоронна діяльність» (*«private military and security activities»*) вживався в науковій літературі для опису організованих груп добровольців, які існували в XIX столітті і брали участь у військових зіткненнях [16], а як позначення сучасних комерційних компаній військового характеру дане поняття стало використовуватися в 1970-ті роки після того, як Стірлінгом була заснована перша подібна компанія під назвою «Watchguard International».

Ця організація і структури, згодом створені на її подоби, не брали безпосередньої участі у військових діях, здійснюючи переважно логістику, вантажоперевезення, консалтингові послуги, технічну підтримку, різноманітних діяльність у оборонній промисловості та навчання особового складу як у мирний час, так і у період збройного конфлікту. Діяльність таких структур спочатку ретельно приховувалася.

У масовий оборот термін «приватна військова та охоронна діяльність» було введено у США у зв'язку з тим, що державні органи (Департамент оборони та Державний департамент) зайнялися передачею військових та охоронних функцій, які традиційно належать органам публічної влади, комерційним організаціям. Пізніше, вже наприкінці ХХ століття у зв'язку з розширенням спектра послуг став вживатися термін приватна військова та охоронна діяльність («*private military and security activities*») з метою створення найбільш загального поняття, що охоплює такі організації незалежно від їх профільної спеціалізації [23]. Водночас термін «приватні військові компанії» не вийшов із вжитку. Навпаки, коли наприкінці першої чверті ХХІ століття компанії подібного роду стали об'єднуватися у великі комерційні структури (холдинги та корпорації), термін «ПВК» продовжив використовуватися (у науковій, публіцистичній, офіційно-діловій, розмовній та художній мові) як універсальне позначення для такого типу організацій.

Практика показала, що такі організації є ефективними структурами у зонах збройних конфліктів. Так, «Watchguard International» відіграла помітну роль у військових операціях британських сил в Ємені. Разом з тим слід зазначити, що і вона, та інші компанії (американські «Vinnell», «Military Professional Resources Incorporated», а також ізраїльські «Golan Group», «Lordan-Levdan») на початковому етапі їх еволюції аж до кінця 1980-х років являли собою переважно посередницькі фірми, що уклали контракти на планування військових операцій та/або навчання персоналу [8; 10].

У 1989 році з'явилася перша боєздатна компанія «Executive Outcomes», відмінними рисами якої стали бойова ефективність і грамотна робота з пресою. Співробітники «Executive Outcomes» не лише надавали послуги із забезпечення діяльності військових контингентів та планування операцій, а й брали безпосередню участь у бойових діях [14]. Участь цієї організації у збройних конфліктах в Африці стала одним із перших прикладів прояву самостійних, незалежних від конкретної держави рішень.

У 1990-х роках почалося скорочення збройних сил у європейських країнах [4], що призвело до зростання безробіття серед професійних військових та створення ринку продажу різноманітної військової техніки, зброї та спорядження. Досвід залучення найманців для реалізації поставлених цілей і завдань став основою для подальшої взаємодії з приватними військовими компаніями. Завдяки такій співпраці ПВК певною мі-

рою продовжували залишатися «інструментом у руках старих акторів – держав та бізнесу» [12]. Це виявилось у 2000-ті роки, коли почалося масове залучення таких організацій державними структурами до участі у збройних конфліктах (Афганістан, Ірак, Лівія тощо). Однак саме наприкінці ХХ – початку ХХІ століття компанії, які займаються приватною військовою та охоронною діяльністю почали активно здійснювати свою діяльність, насамперед, спрямовану на реалізацію власних інтересів та цілей.

Після появи у ХХ столітті дискусій про можливу ефективність приватних організацій військового характеру за участю у збройних конфліктах можна виділити основні етапи, в рамках яких відбувалося вивчення різних аспектів їхньої діяльності:

1. Період Холодної війни (1960-ті – 1980-ті роки) – поява перших наукових праць, що вивчають приватні організації військового характеру. У науковій літературі поступово вводиться термін «приватні військові компанії» для позначення створюваних структур, починає формуватися наукове розуміння та осмислення ролі та місця таких організацій у збройних конфліктах, аналізується ефективність цих організацій у галузі технічної підтримки та тренування армійських частин, вперше вивчається можливість залучення цих структур державами у власних інтересах.

2. Період 1990-х – 2000-х р.р. – формування перших наукових дискусій, щодо доцільності залучення приватних військових компаній до участі у військових операціях. З'являються перші вітчизняні роботи, що стосуються феномена ПВК.

3. Період переходу до багатополлярної системи міжнародних відносин (2010-ті – теперішній час). У зарубіжній та вітчизняній літературі цього періоду розглядається трансформація приватної військової та охоронної діяльності, перелік послуг, що надаються, принципи взаємодії з державами та міжнародними організаціями.

На першому етапі наукова література мала фрагментарний характер. У наукових працях 1960-х років, що аналізують положення військової індустрії різних країн, була відсутня єдина термінологія, щодо компаній, задіяних у військовому секторі: автори використовували різні найменування («*private logistics firms*», «*private transportation companies*» тощо) в залежності від спеціалізації. При цьому діяльність приватних організацій у порівнянні з іншими військовими структурами була малоефективною.

До початку 1970-х років у роботах лише згадувалося про існування приватних організацій

військового характеру, проте пізніше стали з'являтися дослідження, в яких наводився аналіз діяльності цих структур, були представлені прогнози щодо ролі таких компаній у найближчому майбутньому. Однією з перших великих робіт, що стосуються різних аспектів діяльності приватних організацій військового характеру, стала стаття «Private armies in a global war system: prologue to decision» [25] написана у 1973 році. У публікації зазначалося, що в міру того, як сучасна система національних держав поступається місцем міжнародній системі (мається на увазі розвиток глобалізації) з великою кількістю учасників, «застосування військової сили недержавними утвореннями, ймовірно, збільшуватиметься» [25].

В середині 1980-х років дослідники та експерти в галузі міжнародної безпеки заговорили про зміни у військовій сфері і про ще більшу роль приватних організацій військового характеру в найближчому майбутньому. Наприклад, у статті «Covert war congressional authority: hidden war and forgotten power» [19] стверджувалося: «Наявність ядерного озброєння призвело до того, що великі держави стали уникати прямої конфронтації: боротьба за перевагу стала проводитися за допомогою опосередкованих воєн, що ведуть в межах третіх країн» [19], зокрема за участю недержавних збройних формувань. На думку автора, використання таких структур у майбутньому дозволило б домагатися повалення неугодних режимів і проводити зовнішню політику без помітної ролі держави, а самі операції силового характеру «обґрунтовувалися б як менш небезпечні та менш дорогі» [19] порівняно з використанням регулярних військ.

У багатьох роботах цього періоду висловлені припущення значно відставали від сучасного рівня розуміння досліджуваного питання, проте поява перших робіт, що висвітлюють феномен приватних організацій військового характеру, стала основою подальших численних досліджень у сфері військової безпеки.

До кінця XX століття став змінюватися характер збройних конфліктів: зросла роль недержавних акторів міжнародних відносин, з'явилася високоточна зброя, переважали тактичні операції без оголошення війни, дедалі частіше стали застосовуватися стратегії асиметричного протистояння [15]. Відповідно змінилося і ставлення до досліджуваного феномену. У наукових працях стали допускати можливість залучення цих структур міжнародними організаціями до виконання завдань під час миротворчих місій у нестабільних регіонах. Вже тоді зазначалося, що такі компанії не скуті політичними обмеженнями, що

дозволяє здійснювати співпрацю з різними акторами, у тому числі з опозицією, повстанськими рухами та організаціями поза законом [26]. Тоді ж почали говорити про «компанії, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність», намагаючись виробити єдиний термін для узагальнення всього спектра послуг, що надаються.

Поступово науковий інтерес до феномену приватної військової та охоронної діяльності став загальносвітовим. Опубліковані роботи вітчизняних та зарубіжних авторів стали носити комплементарний характер, розширилося вивчення практичної діяльності цих компаній, особлива увага стала приділятися причин розвитку та зростання приватної військової індустрії, таким як:

- скорочення збройних сил держав після закінчення Холодної війни;
- світова тенденція до аутсорсингу в різних галузях, включаючи військову;
- поступовий перехід від великих військових з'єднань (дивізія) до малих мобільних професійних частин;
- небажання держав наражати своїх громадян на небезпеку та ризик смерті;
- професіоналізм персоналу компаній, які займаються приватною військовою та охоронною діяльністю і, як наслідок, самостійність у виборі стратегії та способів виконання поставлених завдань;
- виникнення феномена міжнародного тероризму, у боротьбі з яким знадобилося ведення тривалих бойових дій без масової мобілізації населення поповнення збройних сил держав;
- терористичні атаки, які стали викликати почуття незахищеності у мільйонів громадян [29].

Щодо активних дискусій у науковому співтоваристві, щодо ролі компаній, які займаються приватною військовою та охоронною діяльністю, у міжнародних збройних конфліктах, то їх поява пов'язана з організаційною трансформацією даних структур наприкінці 1990-х – на початку 2000-х р.р. Саме в цей період оформилися основні наукові підходи до розуміння приватної військової та охоронної діяльності, як нового феномена:

1. Компанії, які займаються приватною військовою та охоронною діяльністю – сучасні найманці, діяльність яких має бути заборонена.
2. Компанії, які займаються приватною військовою та охоронною діяльністю – це нові зареєстровані комерційні організації, які виникли внаслідок розвитку процесів глобалізації. Дослідники, розходяться в оцінці діяльності

таких структур: одні вважають, що діяльність компаній, які займаються приватною військовою та охоронною діяльністю неефективна і завжди пов'язана з порушенням кримінального законодавства, прав людини та різними контрпродуктивними діями; інші, навпаки, позитивно оцінюють функціонування цих структур.

3. Компанії, які займаються приватною військовою та охоронною діяльністю – звичайні «підставні фірми – таємні державні організації, які мають політичні, а не економічні мотиви» [22].

Зокрема, представляється необхідним навести різні думки дослідників та експертів, щодо сутності феномену приватної військової та охоронної діяльності:

– Колишній радник президента США з національної безпеки та боротьби з тероризмом Х.К. Зарате стверджував, що приватна військова та охоронна діяльність є «реконструйованою формою організованого корпоративного найманства, яка відповідає потребам застосування передового військового досвіду» [30] у конфліктах.

– Експерт у галузі стратегії національної безпеки Ш. Макфейт у статті «Новий розквіт приватних армій» говорив про те, що наймані формування повертаються у вигляді приватних військових компаній: найманці «знов виходять із тіні та стають інструментом світової політики» [20].

На сучасному етапі, в рамках якого можна виділити два періоди (ранній та новий), ставлення до приватної військової та охоронної діяльності кардинальним чином змінилося. У роботах раннього періоду особлива увага приділялася аналізу досвіду залучення компаній, які займаються приватною військовою та охоронною діяльністю, у збройних конфліктах (Югославія, Афганістан тощо), а також вивченню теоретико-методологічних аспектів: понятійному апарату, виробленню універсального визначення, аналізу законотворчої діяльності, правових норм міжнародного рівня, який регулює приватну військовою та охоронну діяльність.

Підхід до розуміння феномена приватної військової та охоронної діяльності також змінився. З'явилися:

– прихильники розширення масштабу та спектру приватної військової та охоронної діяльності;

– представники протилежної позиції, які виступають за суттєве обмеження приватної військової та охоронної діяльності аж до заборони.

Такий підхід, при тому, що на початку 2010-х продовжували існувати різні уявлення, вже опи-

сані вище, став актуальним до початку третього десятиліття XXI століття (новий період), коли в науковому середовищі склалося розуміння того, що сучасні методи ведення військових дій змінилися, а експерти зійшлися на думці, що приватна військова та охоронна діяльність існує. Термін «приватна військова та охоронна діяльність» у цей період почав активно використовуватися, вживаючись нарівні (а десь навіть витісняючи) з терміном «ПВОК».

На сьогоднішній день дослідники констатують, що:

– приватна військова та охоронна діяльність стала мати політизований характер;

– представники цих структур отримали доступ до влади, що дозволило їм здійснювати тісну взаємодію з державними органами та спецслужбами;

– збільшилася кількість країн, що легалізували приватну військовою та охоронну діяльність;

– співробітництво компаній, які здійснюють приватну військовою та охоронну діяльність з міжнародними організаціями стало фактичним визнанням діяльності цих структур на світовому рівні;

– компаній, які здійснюють приватну військовою та охоронну діяльність стали «носити характер типових транснаціональних корпорацій і поводитися з урахуванням їхньої специфіки» [11];

– ці організації почали самостійно «формувати міжнародний бізнес навколо себе. Так, транснаціональна приватна військова компанія «G4S» проводить операції у 120 країнах світу та має інтереси у гірничодобувній та нафтопереробній промисловості» [1].

В даний час висувуються різні експертні думки, щодо зміни функціоналу компаній, які здійснюють приватну військовою та охоронну діяльність, нових форм і методів сучасного протидієборства, трансформації військових операцій та ролі цих компаній у найближчому майбутньому, прослідковується тенденція до збільшення наукових праць, в яких з'являються різнопланові підходи до дослідження приватної військової та охоронної діяльності.

Загалом можна констатувати, що вітчизняні та зарубіжні дослідники у своїх роботах наголошують на важливості вивчення феномену приватної військової та охоронної діяльності, висвітлюючи актуальні наукові проблеми в даній галузі.

По-перше, це відсутність єдиного виробленого визначення як приватної військової та охоронної діяльності, так і співробітників компаній,

які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність. Лише до терміну «приватні військові компанії» є кілька підходів до розуміння. У науковій літературі також згадуються інші назви: «приватні охоронні компанії» (ПОК), «приватні військові та охоронні компанії» (ПВОК), «приватні компанії безпеки», «приватні воєнізовані компанії», «приватні військові та охоронні підприємства» [2]. Дані визначення також не мають юридичного статусу та чіткого визначення, а різниця між ними настільки слабко помітна, що нерідко «викликає плутанину», призводить до проблеми ідентифікації, не дозволять повноцінно оцінити «кількісні та економічні показники» приватної військової та охоронної діяльності [13].

По-друге, відсутні загальноприйняті міжнародні нормативно-правові акти, які дозволили б ефективно регулювати приватну військову та охоронну діяльність, кваліфікувати злочини, які скоюють співробітники компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність.

По-третє, у науковій спільноті існують дискусійні питання, [11] щодо участі компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність у конфліктах, оскільки «аутсорсинг функцій забезпечення безпеки приватним військовим та охоронним компаніям призводить до виникнення значних та складних проблем» [6].

Необхідно виділити такі аспекти, як існування феномену приватної військової та охоронної діяльності у рамках існуючої світової системи та теорії міжнародних відносин загалом – це передача функції легітимного насильства недержавним акторам, виникнення нових викликів та загроз національним інтересам держав.

По-четверте, важливим аспектом вивчення є процес взаємодії приватної військової та охоронної діяльності з державами, транснаціональними корпораціями, неурядовими та міжнародними організаціями, тощо. Приватна військова та охоронна діяльність на користь замовника може здійснювати неправомірну та протизаконну діяльність, а різні актори залучають такі структури «без ризику бути звинуваченими у втручанні у внутрішні справи держав, біля яких розгортається гібридна війна».

Описувані в науковій літературі проблеми вказують на наявність певного роду прогалин у сферах теоретичних досліджень і політичної експертизи, практики застосування приватної військової та охоронної діяльності у міжнародних та неміжнародних конфліктах, а також в оцінці цих процесів з позицій політичної теорії та теорії міжнародних відносин, що змушує

займатися ретельним вивченням даної тематики, а також шукати можливі шляхи вирішення. Однак слід констатувати, що роботи останніх років спрямовані на подолання недоліків попередніх етапів. Всебічне вивчення приватної військової та охоронної діяльності останніми роками дозволило поглибити знання та розширити уявлення щодо ролі цих структур на міжнародній арені.

Висновки. На сьогоднішній день можна констатувати, що у XXI столітті практично в будь-якому збройному конфлікті на регіональному та/або глобальному рівні певну роль стали відігравати не лише класичні національні держави, а й актори нового типу. За останні роки їх вплив на політичні процеси і, як наслідок, їхня участь у сучасних конфліктах суттєво зросла. При цьому співпраця держав з «акторами поза суверенітетом» стала очевидним трендом сучасного світу.

Компанії, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність можна віднести до категорії недержавних акторів міжнародних відносин. Ця категорія є неоднорідною і складається з легітимних та нелегітимних суб'єктів, різноманітних за своєю природою, способами утворення, а також цілям, яким підпорядкована їхня діяльність. Деякі недержавні актори транскордонні і мають широку розгалужену структуру; інші можуть бути тісно пов'язані з державними органами, являючи собою гібридний стан, за якого неможливо провести розмежування; треті спеціально створені державним апаратом реалізації поставлених завдань.

До системи недержавних акторів міжнародних відносин зазвичай включають неурядові організації, транснаціональні корпорації та інші організації, які здатні впливати на міжнародні відносини через механізми «м'якої сили», такі як фінансування, інформаційна дипломатія, формування громадської думки, лобістська діяльність, здійснення різноманітних ініціатив тощо. У той же час, акторам, які мають військові ресурси і здатні впливати за допомогою «жорсткої сили», зокрема приватним військовим компаніям, приділяється набагато менше уваги. Незважаючи на відмінності в специфіці діяльності та методах, і ті, й інші структури мають певний потенціал, здатний впливати на міжнародні відносини, а їх дії нерідко позначаються на певних подіях, рішеннях та міжнародних процесах.

Однак незважаючи на те, що держави часто вдаються до послуг приватної військової та охоронної діяльності для вирішення певного роду завдань (з боку держави, фактично, як інстру-

мент), ці структури, являючи собою складні мережеві комерційні організації, зберігають свою акторність і продовжують впливати на різні процеси. Насамперед, їхня діяльність спрямована на досягнення власних інтересів, таких як отримання прибутку, укладання вигідних довгострокових контрактів та накопичення досвіду. Подібний формат не позбавляє приватну військову та охоронну діяльність самостійності: у цьому випадку простежується взаємовигідне партнерство двох суб'єктів, один з яких має великі можливості та вплив, тоді як другий також має певні засоби впливу, хоча й набагато менш значні.

Діючи в рамках правового поля, компанії, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність є легальними недержавними акторами. Подібний статус виводить приватну військову та охоронну діяльність з-під контролю держав, яким, у свою чергу, діяльність таких структур «іде на користь, надаючи новий інструментарій для вирішення власних завдань». Компанії, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність, здійснюючи різноманітні послуги у військовій сфері, ефективно протидіє іншим недержавним акторам, проти яких ведуться бойові дії (повстанці, терористи).

Останнім часом приватна військова та охоронна діяльність «почала демонструвати, як військову активність у різних регіонах світу, так і виявляти риси щодо самостійних економічних акторів військового сегменту світової економіки». Приватна військова та охоронна діяльність поступово і дедалі помітніше «починає витіснити із збройних конфліктів регулярні армії».

Подібна масштабна участь цих структур у військових та миротворчих операціях, делегування ним права на застосування збройного насильства, що належало раніше лише суверенним державам та окремим міжнародним міжурядовим організаціям, та добровільна відмова держав від виконання традиційних функцій на користь аутсорсингу веде до втрати контролю над сферою безпеки та створює умови для її часткової або повної приватизації в майбутньому, що призведе до збільшення впливу цих структур на світовій арені.

Простежується досить небезпечна тенденція, яка може призвести до втрати державами монополії на застосування збройного насильства та до вторгнення до цієї сфери різних недержавних учасників міжнародних відносин, не лише приватної військової та охоронної діяльності.

У XXI столітті приватна військова та охоронна діяльність активно використовує нові техно-

логії та активно здійснює свою діяльність у країнах, що розвиваються та країнах з нестабільною політичною обстановкою. Їх статус дозволяє формувати певну корпоративну політику компанії та приймати самостійні рішення, а співпраця з державами збільшує популярність та веде до ще більшого розширення ринку послуг військового характеру.

Компанії, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність на сьогоднішній день є юридичними особами, які надають послуги збройного характеру різним суб'єктам світової політики. Дані структури виходять з-під контролю класичних акторів міжнародних відносин, що пов'язано «з припущенням та заохоченням їх діяльності» різними країнами та міжнародними організаціями.

Багато експертів вже у 1970-х роках зазначали про можливість активного залучення компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність у збройні конфлікти майбутнього, що саме собою змінить підхід до класичного розуміння терміну «війна» і змусить шукати нові тактики та стратегії протистояння. Сучасні дискусії щодо інституту приватної військової та охоронної діяльності зводяться до визначення ефективності та доцільності залучення даних структур (на відміну від більш раннього періоду, коли експертів цікавила природа появи приватної військової та охоронної діяльності, її роль та статус).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бучин М. А. Приватизація військового сектору як сучасна тенденція міжнародних відносин / М.А. Бучин, Р.А. Ремез. *Вісник НГУУ «КІП» Політологія. Соціологія. Право*. Випуск № 2(62) (2024). С.32–36.
2. Громовенко К. В. Міжнародно-правове регулювання діяльності приватних військових та охоронних підприємств : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / К.В. Громовенко; кер. роботи Т. Р. Короткий; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2014. 20 с.
3. Декларація про неприпустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав. Організація Об'єднаних Націй. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/140358_140358 (дата звернення 18.06.2025)
4. Договір про звичайні збройні сили в Європі (ДЗЗСЄ) та контроль над звичайними озброєннями в Європі. Організація Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_314#Text (дата звернення 19.06.2025)

5. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. Стаття 47. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення 18.06.2025)
6. Доповідь Спеціального доповідача Комісії з прав людини щодо використання найманців як засобу порушення прав людини та протидії здійсненню права народів на самовизначення. А/69/338 2014 р. С. 10. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/47765?ln>
7. Конвенція Організації Африканської Єдності про ліквідацію найманства в Африці URL: <https://au.int/en/treaties/convention-elimination-mercenaryism-africa> (дата звернення 19.06.2025)
8. Кохан Г. Правові питання діяльності приватних військових компаній: міжнародний аспект. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського, серія: юридичні науки. 2020. Том 31 (70). Ч.3. № 2. С. 190–201. DOI: <https://doi.org/10.32838/2707-0581/2020.2-3/31>
9. Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням та навчанням найманців. Прийнято резолюцією 44/34 Генеральної Асамблеї від 4 грудня 1989 року. Документ 995_103, чинний, поточна редакція Ратифікація від 14.07.1993, підстава – 3381-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_103#Text (дата звернення 19.06.2025)
10. Савка О. І. Кримінально-правове регулювання діяльності приватних військових та охоронних компаній у США. *Альманах права*. Трансформація законодавства України в сучасних умовах. Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України. Випуск 14. 2023. С. 321–330.
11. Савка О. І. Проблеми участі приватних військових компаній у сучасних міжнародних політичних процесах. *Науковий вісник УжНУ*. Серія Право. Випуск 88. Частина 4. 2025. С. 135–140. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.4.20>
12. Савка О. І. Формування моделі міжнародно-правового регулювання приватної військової та охоронної діяльності. *Науковий вісник УжНУ*. Серія Право. Випуск 89. Частина 4. 2025. С. 206–217. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.4.31>
13. Семенюк Ю. В. Застосування приватних військових компаній для забезпечення національних інтересів і безпеки держави. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Державне управління. Том 31 (70) № 2 2020. С.230–235. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2020.2/38>
14. Barlow E. *Executive Outcomes: Against All Odds*. Alberton SA: Galago Books, 2007. 552 p.
15. Cohen E.A. A Revolution in Warfare. *Foreign Affairs*. 1996. Vol. 75. № 2. P. 37–54.
16. Cook P. The Tale of the Scott County (Iowa) Militia. *Hoosier Folklore*. 1950. Vol. 9. № 4. P. 107–111.
17. Draft of a possible Convention on Private Military and Security Companies (PMSCs) for consideration and action by the Human Rights Council. Report of the Working Group on the Use of Mercenaries as a Means of Violating Human Rights and Impeding the Exercise of the Right of Peoples to Self-Determination, Human Rights Council. UN Doc. A/HRC/15/25. 2010. Article 2. P. 24. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/707162?v=pdf> (дата звернення 18.06.2025)
18. Hoffman F. S. The Economic Analysis of Defense: Choice without Markets. *The American Economic Review*. 1959. Vol. 49. № 2. P. 368–376.
19. Lobel J. *Covert War Congressional Authority: Hidden War and Forgotten Power*. 1986. P. 1035–1110.
20. McFate S. Return of the mercenaries. AEON. 2016. URL: <https://aeon.co/essays/what-does-the-return-of-mercenaryarmies-mean-for-the-world> (дата звернення 19.06.2025)
21. Montreux Document, Part I, Obligation 2, ст. 11. URL: https://www.montreuxdocument.org/pdf/Legislative-Guidance-Toolkit_uk.pdf (дата звернення 18.06.2025)
22. O'Brien K. PMCs, Myths and Mercenaries: the Debate on Private Military Companies. 1986. P. 50.
23. Ortiz C., Jäger T., Kümmel G. *Private Military and Security Companies: Chances, Problems, Pitfalls and Prospects*. VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2007. 494 p.
24. Private military companies. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/private-military-firm> (дата звернення 18.06.2025)
25. Reisman M. *Private Armies in a Global War System: Prologue to Decision*. 1973. P. 1–52.
26. Shearer D. *Outsourcing War*. 1998. P. 68–81.
27. Singer P.W. *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry and Its Ramifications for International Security*. *International Security*. 2002. Vol. 26. № 3. P. 186.
28. Spicer T. *An Unorthodox Soldier: Peace and War and the Sandline Affair*. Edinburg: Mainstream Publishing, 1999. P. 15.
29. Wing I. *Private Military Companies and Military Operations*. 2010. 61 p.
30. Zarate J. C. The Emergence of a New Dog of War: Private International Security Companies, *International Law, and the New World Disorder*. 1998. Vol. 34. № 1. P. 182.

REFERENCES:

1. Buchyn, M. A., & Remez, R. A. (2024). Pryvatyzatsiia viiskovoho sektoru yak suchasna tendentsiia mizhnarodnykh vidnosyn [Privatization of the military sector as a modern trend in international relations]. *Visnyk NTUU "KPI". Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo*, 2(62), 32–36.
2. Hromovenko, K. V. (2014). Mizhnarodno-pravove rehuliuвання diialnosti pryvatnykh viiskovykh ta okhoronnykh pidpriemstv [International legal regulation of private military and security companies] (Extended abstract of PhD dissertation). National University "Odesa Law Academy", Odesa, Ukraine.
3. United Nations. (1981). Declaration on the Inadmissibility of Intervention and Interference in the Internal Affairs of States. Retrieved from: https://zakononline.com.ua/documents/show/140358_140358
4. United Nations. (1990). Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and control of conventional armaments in Europe. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_314#Text
5. United Nations. (1977). Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), Article 47. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
6. United Nations. (2014). Report of the Special Rapporteur on the use of mercenaries as a means of violating human rights and impeding the exercise of the right of peoples to self-determination (A/69/338). Retrieved from: <https://digitallibrary.un.org/record/47765>
7. Organization of African Unity. (1977). Convention for the Elimination of Mercenarism in Africa. Retrieved from: <https://au.int/en/treaties/convention-elimination-mercenarism-africa>
8. Kokhan, H. (2020). Pravovi pytannia diialnosti pryvatnykh viiskovykh kompanii: mizhnarodnyi aspekt [Legal issues of private military companies: International dimension]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho*. Seria: Yurydychni nauky, 31(70), 3(2), 190–201. DOI: <https://doi.org/10.32838/2707-0581/2020.2-3/31>
9. United Nations. (1989). International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_103#Text
10. Savka, O. I. (2023). Kryminalno-pravove rehuliuвання diialnosti pryvatnykh viiskovykh ta okhoronnykh kompanii u SSHA [Criminal law regulation of private military and security companies in the USA]. *Almanakh prava*. Transformatsiia zakonodavstva Ukrainy v suchasnykh umovakh, 14, 321–330.
11. Savka, O. I. (2025). Problemy uchasti pryvatnykh viiskovykh kompanii u suchasnykh mizhnarodnykh politychnykh protsesakh [Problems of private military companies' participation in modern international political processes]. *Naukovyi visnyk UzhNU*. Seria Pravo, 88(4), 135–140. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.4.20>
12. Savka, O. I. (2025). Formuvannia modeli mizhnarodno-pravovoho rehuliuвання pryvatnoi viiskovoi ta okhoronnoi diialnosti [Formation of the model of international legal regulation of private military and security activity]. *Naukovyi visnyk UzhNU*. Seria Pravo, 89(4), 206–217. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.4.31>
13. Semeniuk, Yu. V. (2020). Zastosuvannia pryvatnykh viiskovykh kompanii dlia zabezpechennia natsionalnykh interesiv i bezpeky derzhavy [Use of private military companies to ensure national interests and state security]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho*. Seria: Derzhavne upravlinnia, 31(70), 2, 230–235. <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2020.2/38>
14. Barlow, E. (2007). Executive Outcomes: Against All Odds. Galago Books.
15. Cohen, E. A. (1996). A revolution in warfare. *Foreign Affairs*, 75(2), 37–54.
16. Cook, P. (1950). The tale of the Scott County (Iowa) militia. *Hoosier Folklore*, 9(4), 107–111.
17. United Nations Human Rights Council. (2010). Draft of a possible Convention on Private Military and Security Companies (PMSCs) (A/HRC/15/25). Retrieved from: <https://digitallibrary.un.org/record/707162>
18. Hoffman, F. S. (1959). The economic analysis of defense: Choice without markets. *The American Economic Review*, 49(2), 368–376.
19. Lobel, J. (1986). Covert war congressional authority: Hidden war and forgotten power. *University of Pennsylvania Law Review*, 134, 1035–1110.
20. McFate, S. (2016). Return of the mercenaries. AEON. Retrieved from: <https://aeon.co/essays/what-does-the-return-of-mercenaryarmies-mean-for-the-world>
21. Montreux Document. (2008). Legislative guidance, Part I, Obligation 2. Retrieved from: https://www.montreuxdocument.org/pdf/Legislative-Guidance-Toolkit_uk.pdf
22. O'Brien, K. (1986). PMCs, myths and mercenaries: The debate on private military companies.
23. Ortiz, C., Jäger, T., & Kümmel, G. (2007). Private military and security companies: Chances, problems, pitfalls and prospects. VS Verlag für Sozialwissenschaften.

24. Encyclopedia Britannica. (n.d.). Private military companies. Retrieved from: <https://www.britannica.com/topic/private-military-firm>
25. Reisman, M. (1973). Private armies in a global war system: Prologue to decision. *Virginia Journal of International Law*, 14, 1–52.
26. Shearer, D. (1998). Outsourcing war. *Adelphi Papers*, 38(316), 68–81.
27. Singer, P. W. (2002). Corporate warriors: The rise of the privatized military industry and its ramifications for international security. *International Security*, 26(3), 186–220.
28. Spicer, T. (1999). *An unorthodox soldier: Peace and war and the Sandline affair*. Mainstream Publishing.
29. Wing, I. (2010). Private military companies and military operations.
30. Zarate, J. C. (1998). The emergence of a new dog of war: Private international security companies, international law, and the new world disorder. *Stanford Journal of International Law*, 34(1), 75–162.

Дата надходження статті: 15.11.2025

Дата прийняття статті: 10.12.2025

Опубліковано: 23.12.2025